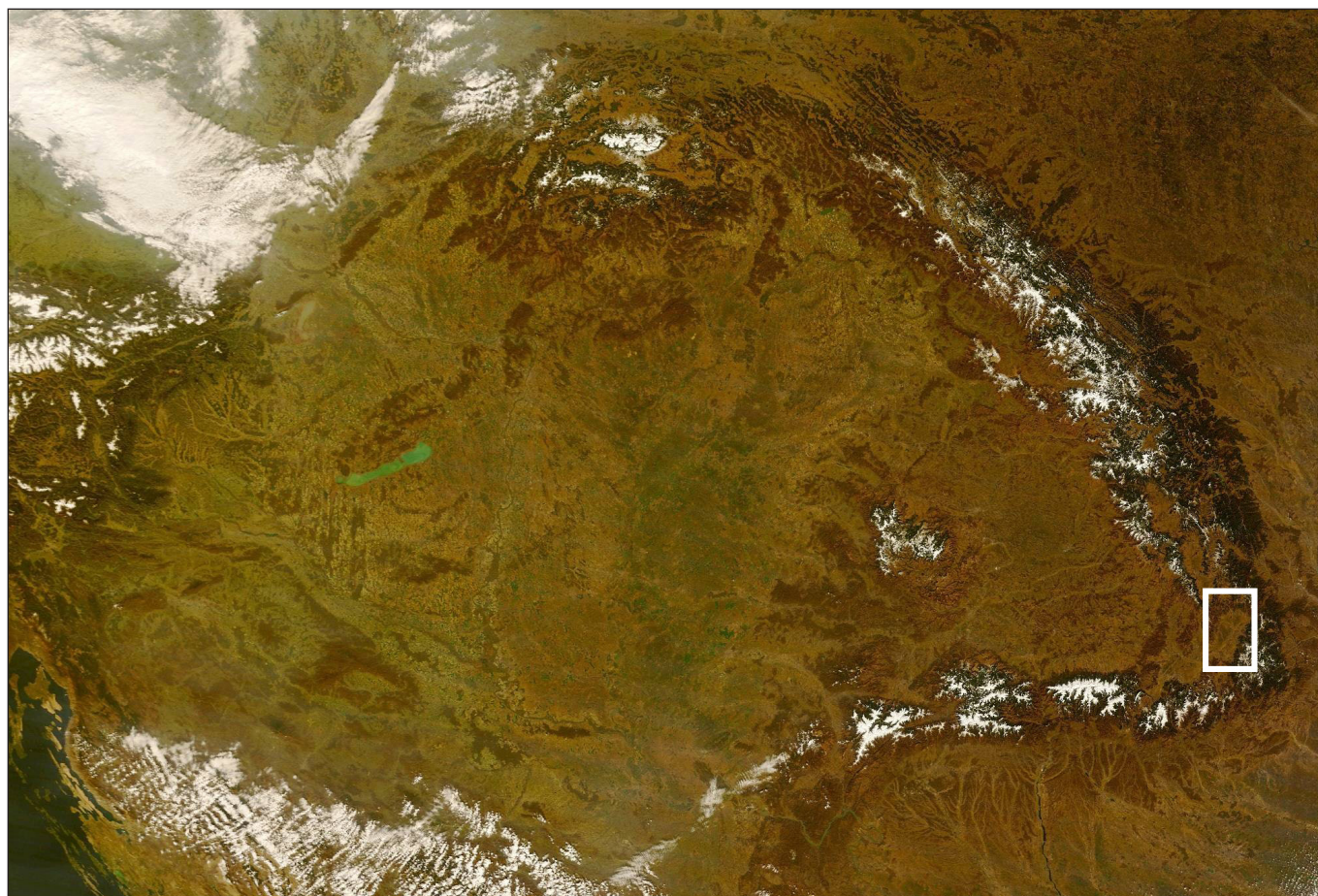

KINCS ÉS TÁJ

A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai

PUSKÁS JÓZSEF

1. ábra: A Kárpát-medence műholdfelvétele. Fehér négyzet jelöli a Felsőháromszéki-medencét (Forrás: Timár et al. 2006)

BEVEZETÉS

Az egyik legismertebb Kárpát-medencei bronzkori aranykincs a felsőháromszéki Cőfalván került elő. Annak ellenére, hogy a kincsel több neves kutató is foglalkozott, annak környezetéről, a korabeli településhálózattal való kapcsolatáról, “hátszágáról” eddig egyetlen tanulmány sem született. Kutatásunk ezt a hiányt kívánja pótolni.

Mivel a depó környékéről a szakirodalomban nem ismert település vagy egyéb korabeli jelenség, így jónak láttuk a kutatást terepbejárással kezdeni, amely a kincstől számított kb. 2 km-es sugarú körre koncentrálódott. Terepi szemléink során telepek és temetők hálózata rajzolódott ki, ami lehetővé tette a kincs elhelyezését a korabeli településhálózatban.

A térségben a középső bronzkor meghatározó kerámiastílusát az egész Erdélyben elterjedt Wietenberg-kultúra képviseli. Felsőháromszék a Wietenberg-kerámiastílus legkeletibb peremterületeinek egyike; valószínűleg ezzel függ össze, hogy itt – eltérően Erdély belső területeitől – jóval nagyobb számban vannak jelen az elsősorban Moldvában használatos Monteoru-kultúra díszes kerámiatípusai is (PUSKÁS 2015: 107–108).

FÖLDRAJZI KÖRNYEZET

Cófalva a mai Románia területén fekvő Kovászna megyében helyezkedik el, a Keleti-Kárpátok hegyei által határolt Felsőháromszéki-medence déli részén. Legnagyobb folyója, a Feketeügy északkelet–délnyugat irányban szeli át a medencét, számos kisebb patak vizét gyűjtve össze. Az éghajlat enyhébb, mint a szomszédos hegyközi medencékben. A vidék jó minőségű termőtalajjal rendelkezik, azonban egyéb nyersanyag (pl. só, arany, réz stb.) itt nem állt rendelkezésre, eltérően Erdély más tájaitól. Az emberi jelenlét a korai neolitikumtól folyamatosan dokumentálható (2. ábra).

2. ábra: Felsőháromszéki táj

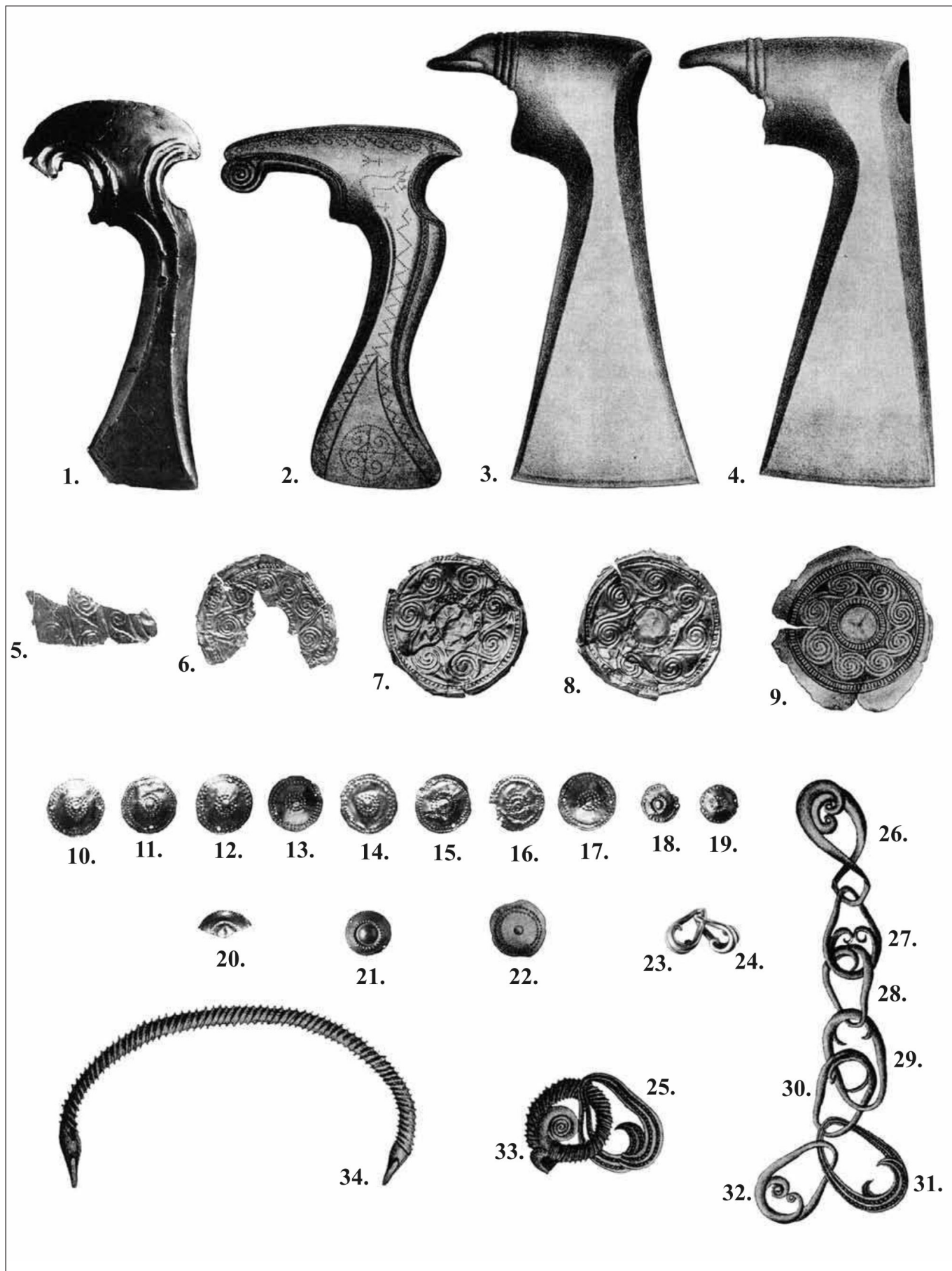
Az évezredek során itt áthaladó utak összekötötték a sztyeppe világát Erdély só- és aranylelőhelyeivel valamint a Kárpát-medence távolabbi régióival. A rézkor, majd a bronzkor folyamán élénk kapcsolatok mutathatók ki a Kárpátok két oldalán élő népesek között. Később itt húzódott a római Dacia provincia határa. A népvándorlás után a Magyar Királyság megalakulása hozott stabilitást, amikor az ország határvonalát a Kárpátokig tolták ki. A kapcsolatok folyamatosak maradtak a Kárpátokon kívüli területekkel a székely székek megalakulása után is, mind a kereskedelem, mind a hadászat tekintetében. A medencén haladt/halad át a Brassót Moldvával összekötő útvonal, amelyre már a 15. századtól kezdve vannak adataink (BENKŐ – SZÉKELY 2008: 74). A kereskedelmi célú kapcsolatok a mai napig fennállnak, főleg a nyári-őszi időszakban, amikor a székely és moldvai kereskedők terményeiket értékesítik, gyakran csere útján.

RÖVIDEN A KINCSRŐL: LELŐHELY, LELETKÖRÜLMÉNYEK, TÁRGYTÍPUSOK

1840 novemberében a Cófalvát Barátossal összekötő út javításakor egy agyagedény került elő, amely számos aranytárgyat rejtett. A tárgyak egy része elkallódott, Kállay Ferenc, az MTA tagja tizenhét darabot ismertetett (KÁLLAY 1841: 72–73). A későbbiekben Téglás Gábor régész közölt információt az előkerülési helyről (TÉGLÁS 1887: 182). A leírások alapján az alábbi sorok szerzőjének nagyjából sikerült a lelőhelyet azonosítani. A második katonai felmérést (1806–1869) böngészve kiderült, hogy a korabeli Cófalva-Barátos út teljes mértékben megegyezik a mai útvonallal. Cófalvától keletre található egy emelkedés, ahol Téglás kijelentését figyelembe véve, véleményünk szerint a kincset találták.

A tárgyak egy része – egy balta, három töredékes korong és hét gomb – a bécsi Naturhistorisches Museumban található. A budapesti Magyar Nemzeti Múzeumban két aranykorongot őriznek, további négy gomb és négy hajkarika (szintén MNM) feltételeken ugyancsak a cófalvi depóhoz köthető. Több, Kállay által közölt tárgy holléte azonban ismeretlen (MOZSOLICS 1968: 54–55). Az azonosítható tárgyakat Mozsolics Amália közölte elsőként szakszerűen 1949-ben, majd 1967-ben és 1968-ban újra foglalkozott velük (MOZSOLICS 1949: 14–29; 1967: 17–20; 1968: 1–76) (3. ábra). Legutóbb Wolfgang David tért ki a hasonló korú leletek részletes elemzésére. Az általa felállított tipológia alapján a díszített balta (3. ábra/2) az A. 3. (Nackenkammäxte) kategória III. típusába (Țufalău-Nehoiu-Tiszafüred) sorolható, míg a ma is meglévő balta (3. ábra/1) ugyanezen kategória IIIa Moldovenești (Várfalva) variánsa (DAVID 2002: 429–430).¹ A tárgyak nagy valószínűséggel helyben (Erdélyben) készültek, és nem importként kerültek

¹ Egy későbbi tanulmányban David a díszített típusnak egy külön csoportot hozott létre, a IIIId-t (DAVID 2013: 97–100).

3. ábra: A cőfalvi aranykincs ismert tárgyai (Forrás: Metzner-Nebelsick 2013: 331, Abb. 3)

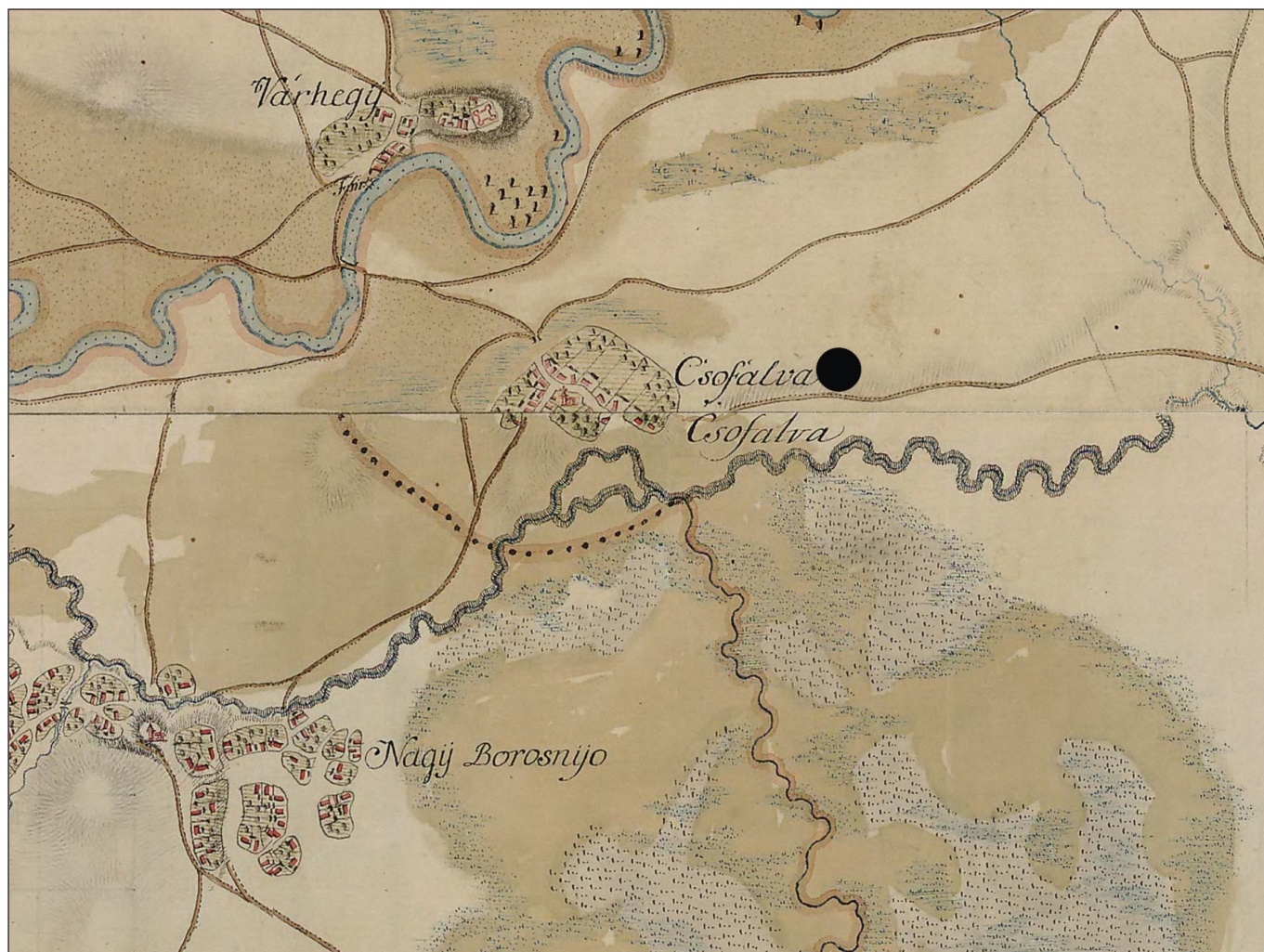
Puskás József • *Kincs és táj. A cófalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai*

a vidékre (MOZSOLICS 1968: 44; HARDING 1984: 195; BADER 1990: 190). Ezt látszik alátámasztani a nyersanyag helyi (Erdélyi-érchegeység) eredete is (HARTMANN 1968: 72; 1970: 41). A csavart karperec (3. ábra/34) egy közeli analógiája a szilágysági Felsővárca rituális komplexum egyik gödrének betöltéséből került elő 17 arany hajkarikával és további arany- és ezüsttárgyakkal együtt. Ezek mellett néhány gödör nagy mennyiségű állatcsontot valamint emberi maradványokat tartalmazott, bizonyítva, hogy a korszakban vannak olyan rituális központok, ahol nagy kincseket rejtenek el és nagy szertartások, lakomák zajlanak (KACSÓ 2011: 408–413, Fig. 209). Hasonló rituálék és áldozatbemutatók során kerülhetett földbe a cófalvi kincs is.

A leletek földbe kerülése a középső bronzkor időszakára, a Hajdúsámson horizontra tehető (MOZSOLICS 1967: 121–123; DAVID 2013: 98–99). Erdélyben ez a Wietenberg kultúra 2. fejlődési szakaszának, nagyjából a Kr. e. 1800-1700-as éveknek felel meg.

A DEPÓ KONTEXTUSA

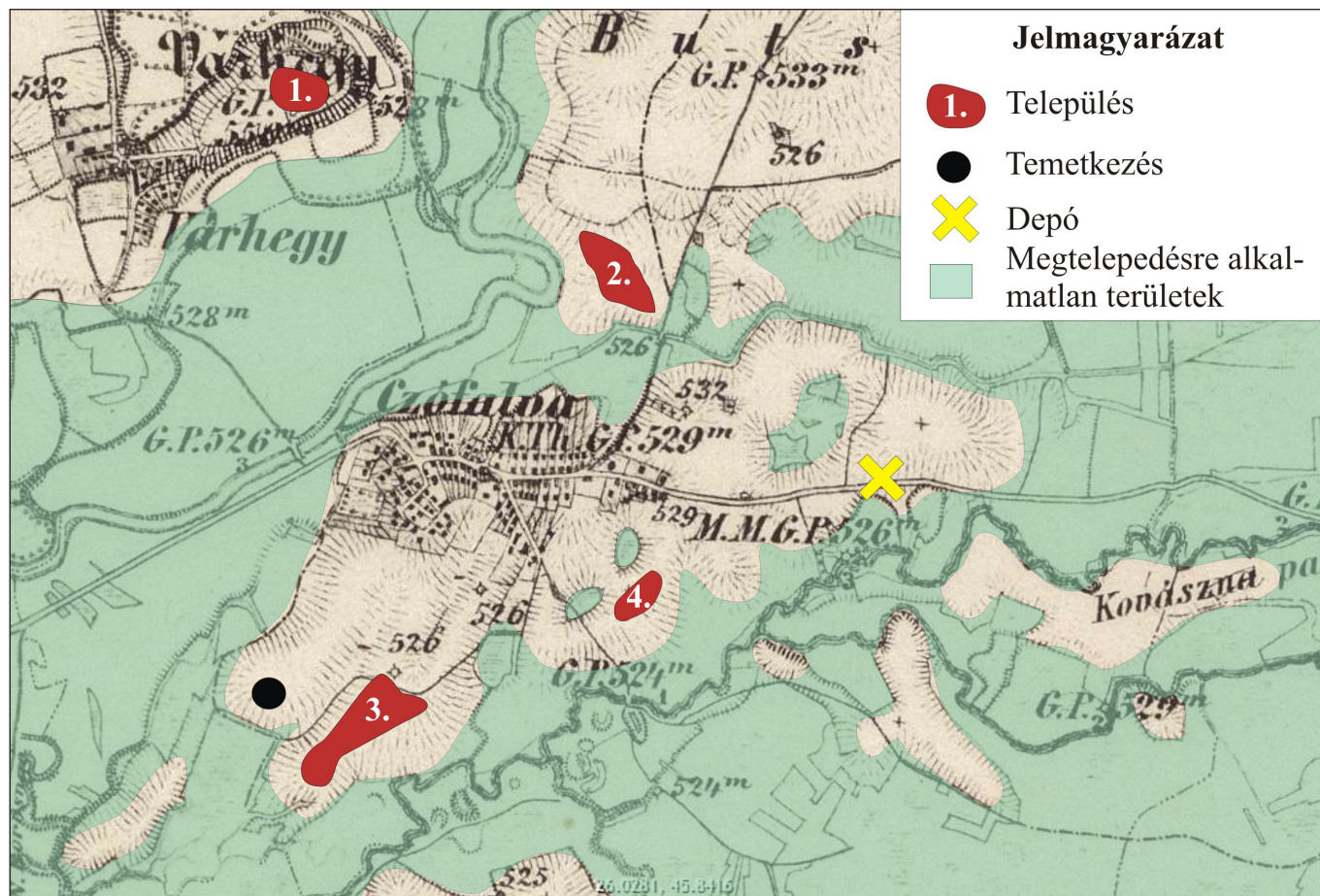
A depó pontos előkerülési helye nem ismert. Az út, amely mellett lelték, egy enyhén kiemelkedő, árvízmentes teraszon fut. A településtől délre a terület nagy részét legelőként és kaszálóként használják. Műholdfelvételeken jól kivehetők az egykor itt kanyargó, (jelenleg szabályozott) patakok medre, amelyek régen mocsaras területet eredményeztek. Erről árulkodnak az osztrák katonai felmérések is, valamint a helynevek (*Nád To (Nagy To kihúzva – Első Katonai Felmérés), Nadas, Toplica (Második Katonai Felmérés), Toplicza (Harmadik Katonai Felmérés)*). Az Első Katonai Felmérésen a területet mocsaras vidékként ábrázolják, amely a következő, majdnem két évszázad során nem sokat változott. Valószínűleg hasonló környezettel számolhatunk a bronzkorban is (4. ábra).

4. ábra: Csofalva és környéke az Első Katonai Felmérésen 1769-1773. Fekete pöttyel jelölve a depó lehetséges előkerülési helye

Puskás József • Kincs és táj. A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai

A depó közvetlen környezetében jelenlegi ismereteink szerint nincs középső bronzkori megtelepedésre utaló nyom. Északnyugatra, kb. 2 km-re található a Várhegy nevű kiemelkedés (5. ábra/1), ahol az újabb kutatások a jelentős neolit, rézkori és késő bronzkori/kora vaskori megtelepedés mellett a középső bronzkori Wietenberg- és Monteoru-kultúrák jelenlétét is igazolták, valamint nem zárható ki egy erődítés megléte sem (PUSKÁS 2015: 99–100; 2017: megjelenés alatt).

5. ábra: A cőfalvi kincs lehetséges előkerülési helye és a környéken ismert középső bronzkori telepek és temető. Alaptérkép: Második Katonai Felmérés 1869-1870

A továbbiakban bemutatott lelőhelyeket terepbejárások során azonosította a szerző 2018 elején. Félúton az előbb említett lelőhely és a kincs között egy másik Wietenberg település található egy enyhén kiemelkedő teraszon, a Feketeügy és a Pap-árka összefolyásánál (5. ábra/2). Egy újabb települést és a hozzá tartozó temetőt sikerült azonosítani a depótól mintegy 1,6 km-re délnyugati irányban egy kiemelkedő teraszon (5. ábra/3). A temető a teleptől mintegy 200 m-re nyugat-északnyugatra helyezkedik el. Az őszi szántás során bolygatott urnák nagy részének már csak a fenékrészét sikerült összegyűjteni. Az egykori sírokat a csont- és kerámiásűrűsödés jelezte. A felfedezés fontosságát növeli, hogy a Wietenberg-kultúra területéről kevés temetkezés ismert, szemben a nagyszámú településsel. A telep és a temető között egy északkelet-délnyugat irányú völgy húzódik. Ugyancsak délnyugati irányban, 800 m-re a depótól található a negyedik település egy kiemelkedő dombháton (5. ábra/4). A leletanyag alapján a telepek és a temető a Wietenberg-kultúra 2. fejlődési szakaszához tartoznak (5. ábra).

A kincstől nyugatra nem sikerült középső bronzkori jelenségeket azonosítani. Északkeleti irányban műholdfelvételeken is jól kivehető sötét folt húzódik. A tőzeges jellegű talajjal rendelkező területen eddig egyetlen korszakból sem ismert megtelepedés. Valószínű, hogy már a bronzkor folyamán is egy, a mainál vizenyősebb területtel kell számolni. A “Nagy fenék” helynév is erre utal. Itt folyik át a Pap-árka nevű patak.

KÖZÉPSŐ BRONZKORI TERÜLETHASZNÁLAT FELSŐHÁROMSZÉKEN: DEPÓK, SÍROK, TELEPEK (6. ÁBRA)

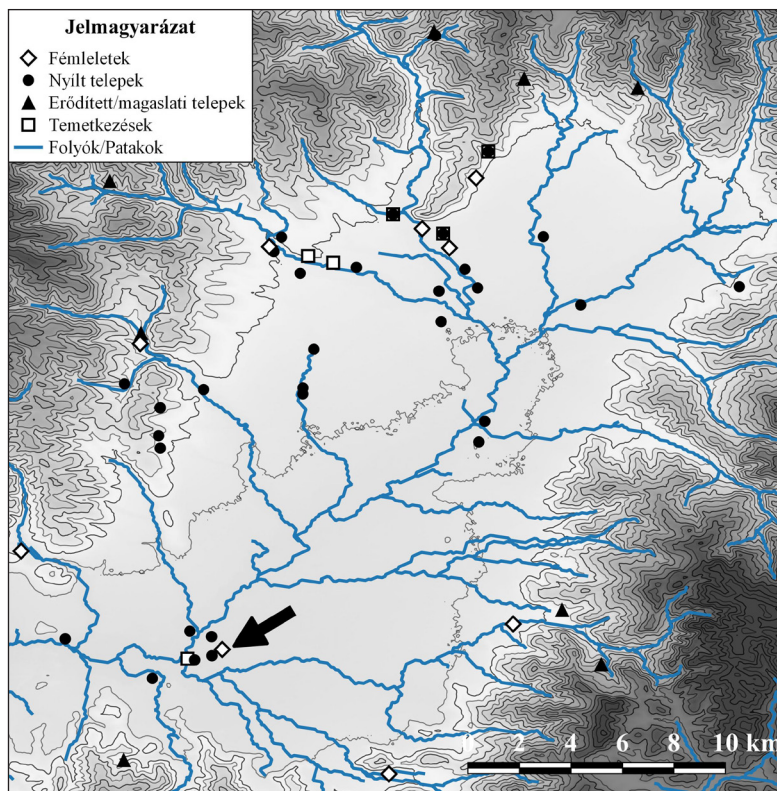
Az eddig ismert kilenc középső bronzkori fémlelet közül nagy valószínűséggel öt származik raktárleletből, míg a többi négy szórványleletként került napvilágra. Az öt depóból négyet bronz-, míg egyet aranytárgyak alkotnak. A négy szórványlelet közül három bronz, egy arany.

A depók elhelyezésük alapján három csoportba sorolhatók: 1. kiemelkedő dombtetőn (Csernáton–Hegyes), 2. dombháton, árvízmentes teraszokon (Kézdiszentlélek; Kovászna–Vajna Sámuel udvara; Sepsibesenyő–Forró Ferenc telke) és 3. alacsony, árvízmentes teraszokon, folyóvizekhez közel elhelyezett depók (Cófalva). A depókat nyelnyújtványos balták (Pádureni, Pátulele és Moldovenești típusok) alkotják, kivételt a cófalvi kincs képez, ahol balták és ékszerek együtt jelennek meg. Az egy tárgyat tartalmazó leletek ritkák (Csernáton), akárcsak a több tíz darabosak (Sepsibesenyő). A 3-5 tárgyat tartalmazók tekinthetők általánosnak. Kisebb-nagyobb eltérésekkel ez az arány jellemző egész Erdélyre.

A Wietenberg-kultúra népessége elhamvasztotta halottait. A csontvázas temetkezések ritkák, a kultúra kezdeti és végső szakaszára jellemzőek. A temetők gyakran településhez közel, nyílt területen, teraszokon, enyhe kiemelkedéseken helyezkednek el. Magányos sírokat a településeken belül ismerünk. Az elhamvasztottak maradványait urnákba, majd gödörbe helyezték. Az urnákat gyakran egy másik edénnyel vagy kőlappal fedték le, esetleg mellé egy-két kisebb edényt, ritkábban egyéb tárgyakat helyeztek. Néha az urnák köré kőpakolást vagy kőlapokból kialakított kőszekrényt emeltek. A vizsgált területen eddig két (talán három) temetőről van tudomásunk, valamint további három sírról településen belül. Úgy tűnik, a temetők jól elkülönültek az élők világától: Torján az azonos nevű patak bal partján helyezkedtek el, míg a nagy kiterjedésű települések a jobb parton. Szórványos, kevésbé jelentős telepekre utaló nyomok a bal parton is fellelhetők (PUSKÁS 2016: 93–94). A telepek félkörben, a temető(k) körül való elhelyezkedése arra enged következtetni, hogy az egykori közösségek életében fontos szerepet játszott őseik, rokonaik emléke, és egy kisebb közösség identitástudatát, együvé tartozását hangsúlyozta (7. ábra).

A Felsőháromszéki-medencét sűrű településhálózat jellemzi. A legtöbb telep a patakokhoz közel, árvízmentes teraszokon, kiemelkedéseken húzódik. Kiterjedésük 0,5 hektár és 4-5 hektár közt változik. A jó minőségű termőtalaj kedvezett a mezőgazdaságnak, míg az árterek kisebb nyájak legeltetésére is alkalmasak voltak. Az ásások során megfigyelt vékony rétegződés arra utal, hogy a legtöbb telepet rövid ideig használták. A medence peremén húzódó domboldalakon, lankákon, a jelenlegi erdők szélén, hegyek lábánál is találkoztunk telepekkel. Itt a talajok nem olyan jó minőségűek, azonban kiváló legelőterületet biztosítanak. Ezek az erdőszéli telepek jelezhetik az egykori erdő határát is (8. ábra).

A hegyek tetején, magaslatokon épített településeknek általában központi, a településhierarchia csúcsán álló funkciót tulajdonítanak. Esetünkben eddig nyolc lelőhely sorolható az erődített és magaslati telepek

6. ábra: Középső bronzkori lelőhelyek elterjedése a Felsőháromszéki-medencében

7. ábra: Jellemző edényformák és díszítések a Wietenberg-kultúra 2. fejlődési szakaszából

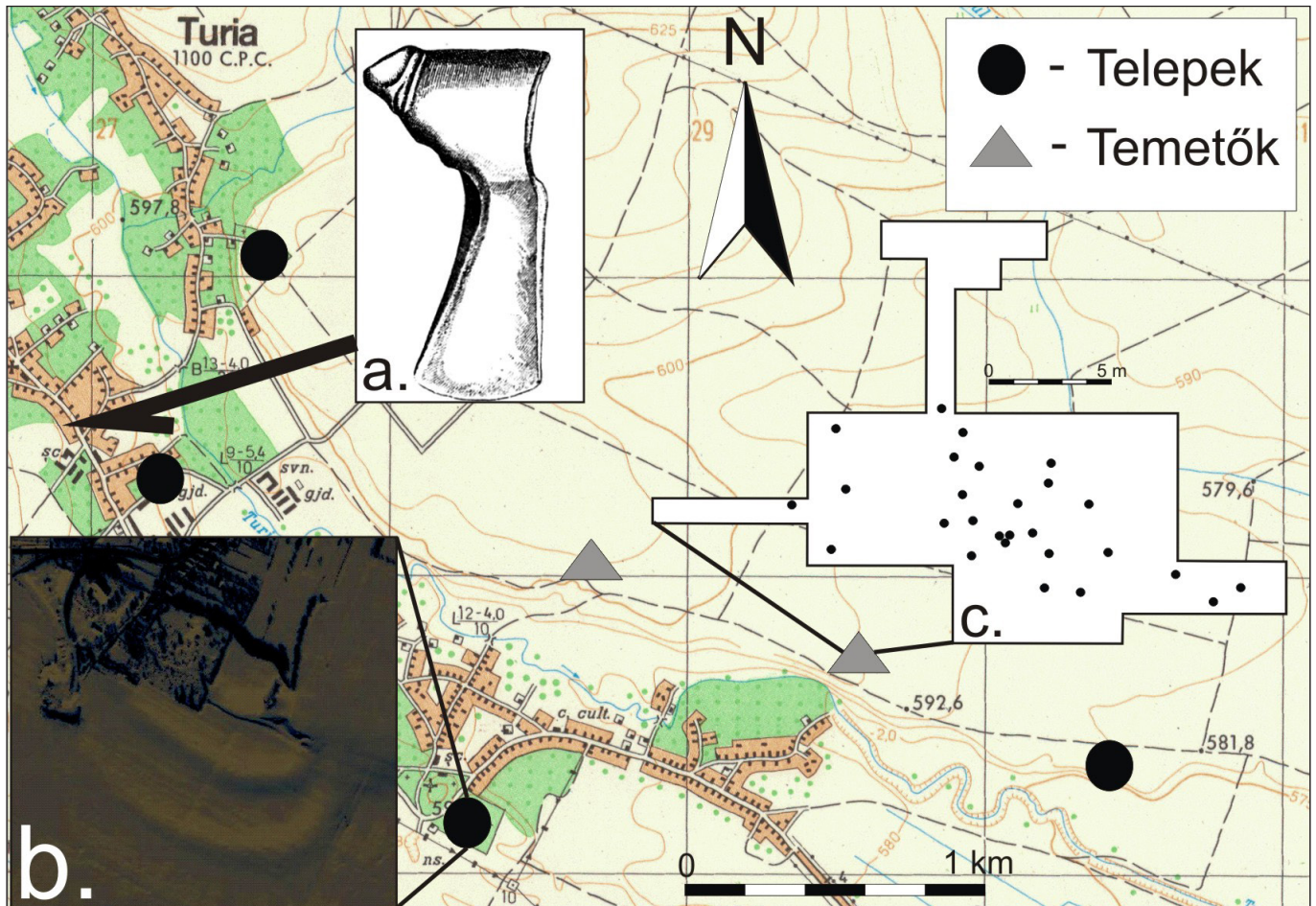

8. ábra: Magaslati település és környéke Csernátonban (fotó: Balla Ede)

kategóriájába. Jelenleg csupán két olyan várat ismerünk, amelynek védművei a középső bronzkorra keltezhetők. Ez a bizonytalanság elsősorban annak tulajdonítható, hogy a többi helyszínen a későbbi korokban is építkeztek, nemegyszer felhasználva, kibővítve az egykori árkokat, sáncokat. Megfelelő kutatások hiányában csak annyit jelenthetünk ki, hogy az illető hegycsúcsokon, magaslatokon a középső bronzkorban is volt megtelepedés. A két említett telep esetében az erődítést földből (Torja vára) vagy kőből (Csuklyán vára) kialakított ovális sánc alkotta, amelyet kívülről egyes, illetve hármás árokkal erősítettek. Területük 0,2–0,45 hektár. Az ásások során a megtelepedési réteg nem volt vastagabb 30-40 cm-nél és semmiféle épületnyomot nem sikerült azonosítani.² A szomszédos analógiák alapján (lásd 2. lábjegyzet), azonban itt is számolhatunk épületekkel. Sem az említett telepeken, sem Csíkpálfalván a leletanyag nem utal gazdagabb elit jelenlétére.

Elhelyezkedésüket tekintve a magaslati telepek nem a legmagasabb hegycsúcsokat koronázzák, hanem ezek előhegyein, hegynyúlványokon helyezkednek el. Ebből adódóan a környező magasabb hegyek korlátozott kilátást biztosítanak, amely legtöbbször a telepek 2-3 kilométeres körzetére szűkül. A nyílt telepek két kivétellel kiesnek ebből a láthatósági területből. Ebből kitűnik, hogy a medence peremén elhelyezkedő erődített/magaslati telepek ellenőrzése a közvetlen környezetükre korlátozódott, így könnyen szemmel lehetett tartani a medencéből ki- és bemenő utakat. Például a már említett Torja vára a Bodoki-hegységen áthaladó és az Olt völgyébe érkező Torja-hágó bejáratánál helyezkedik el. Érdekes, hogy az Olt-völgyi kijárással szemben egy másik, ugyancsak erődített telep van, Vápa vára. A többi település/erődítés is olyan helyen fekszik, ahol könnyebb a hegyeken való átkelés. Ezt bizonyítják a katonai felméréseken szereplő utak, amelyek az esetek többségében az egykori telepek mellett haladnak, minden bizonnyal nem véletlenül.

² Ez vélhetően az ásási technikának tulajdonítható. Például a szomszédos Csíki-medencében Székely Zoltán végzett ásásokat a csíkpálfalvi Várdombon hasonló kutatóárkos módszerrel. Egyetlen középső bronzkori épületet sem sikerült azonosítani. Az 1998-ban újrakezdett nagy felületű ásások szelvényeiben eddig öt lakóépületet tártak fel a védősánc mellett (CAVRUC 2000: 96). A geomágneses vizsgálatok további épületek nyomait jelezték (S_{TEFAN} et al. 2010: 430).

9. ábra: A középső bronzkori telepek és temetők viszonya Torján. A balta pontos lelőhelye nem ismert

Véleményem szerint a központokat nem feltétlen csak a magaslati telepeken kell keresnünk, hanem lentebb, a folyók völgyében, közel a többi telephez is. Eddig két ilyen település érdemel figyelmet. A Torján található település igazi különlegességét a légifotókon jól kivehető hármás árokrendszer adja, amely egyedinek számít vidékünkön (9. ábra/b). Megfelelő kutatások hiányában az árkokat nem lehet pontosan keltezni, de feltételezhetően a Wietenberg-kultúrához köthetők. A közelben volt legalább egy, de esetleg két temető is, és szórványként találtak egy nyélnyújtványos baltát (9. ábra/a, c) (9. kép). Egy másik központ a Várhegyen lehetett. Légifelvételeken nyomon követhető egy árok, amelynek a keltezése még nem történt meg. A helyszínről jó kilátás nyílik a vidékre. A közelben rejtették el az aranykincset, és a temető sincs messze. A felsorolt adatok utalhatnak a telep kiemelkedő, esetleges központi szerepére.

KÖVETKEZTETÉSEK

A telepek közti összeköttetést leginkább a folyók mellett haladó útvonalak biztosították. Az egyik legfontosabb út a Feketeügy mentén haladhatott, délnyugat–északkeleti irányban szelve át a medencét, összeköttetést biztosítva az Ojtozi-szoros és az Olt völgye között. Erről az útvonalról váltak le a leginkább kelet–nyugati irányú utak a kisebb patakok mentén. Egy további fontos út haladhatott a medence északi részén, az Ojtozi-szorostól a Torja-hágón át az Olt-völgyébe, onnan Erdővidék, majd a gazdag sólelőhelyek irányába, a mai Homoród, Parajd, Szováta környékére. Érdemes megjegyezni, hogy a szoros és a sólelőhelyek között ez a legrövidebb út. Minden bizonnyal nem a Felsőháromszéki-medence volt a végállomása ezeknek az útvonalaknak: az Ojtozi-szoroson át könnyen el lehet jutni a Fekete-tenger vidékére, délen a Balkán-félsziget irányába, nyugaton a nyersanyag-lelőhelyek fele. Az erődített/magaslati telepek biztosíthatták az útvonalakat. A medence a középső bronzkor folyamán egy olyan kapcsolatrendszer láncszeme, amely összeköti a Kárpát-medencét a keleti sztyeppei vidékkel valamint az Égeikummal. Ez a rendszer fennmaradt és tovább virágzott a késő bronzkor, majd a kora vaskor időszakában.

Puskás József • *Kincs és táj. A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai*

Annak ellenére, hogy a vidék semmilyen fontos nyersanyaggal nem rendelkezett, a leletanyag mégis arra utal, hogy a középső bronzkor folyamán itt egy gazdag, magát kiemelkedő értékű presztízstárgyakkal definiáló vezetőréteg élt. A cőfalvi balták éllel felfelé való elhelyezése kizárja a gyors, menekülésszerű elrejtés lehetőségét. Egy jól megfontolt cselekedettel, bevett szokással állunk szemben. Valószínűleg egy, a területet uraló klán vezető harcosának vagy szűkebb körének áldozatáról van szó (METZNER-NEBELSICK 2013: 340–341), de lehet több szomszédos nemzetség, törzs közös deponálásának eredménye is, mint ahogy azt Laura Dietrich feltételezi a sepsibesenyői depó kapcsán (DIETRICH 2010: 196–197). Úgy tűnik, a kincset lakatlan, vizes területekhez közel helyezték el. A helyszín lehetett egy szent hely, vagy értelmezhető a lakható és lakhatatlan “világok” határaként is (BALLMER 2010: 199), ahol érdemes áldozatot bemutatni.

Ha a miértre nem is kapunk kielégítő választ, a fent bemutatott adatok elhelyezik a kincset egy azonosított településrendszeren belül, körülötte egy élőbb korkép kezd kibontakozni. A későbbiekben a temetők, erődítések, depók kutatásával lehetőség nyílhat a térséget uraló középső bronzkori klánok, közösségek teritóriumainak megismerésére.

BIBLIOGRÁFIA

BADER, TIBERIU 1990:

Bemerkungen über die Ägäischen Einflüsse auf die alt- und mittelbronzezeitliche Entwicklung im Donau-Karpatenraum, *Orientalisch-Ägäische Einflüsse in der Europäischen Bronzezeit. Ergebnisse eines Kolloquiums*. In: *Römisch-Germanisches Zentralmuseum. Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte. Monographien*, Bd. 15, Bonn, Dr. Rudolf Habelt, 181–205.

BALLMER, ARIANE 2010:

Measuring the Metal – A Quantitative Approach to Mental Landscape Concepts in Prehistory. In: Kiel Graduate School “Human Development in Landscape” (eds.), *Landscapes and Human Development: The Contribution of European Archaeology [Proceedings of the International Workshop “Socio-Environmentals Dynamics over the last 12000 Years: The Creation of Landscapes (1st-4th April 2009)”]*, Bonn, 193–202.

BENKŐ ELEK – SZÉKELY ATTILA 2008:

Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. Budapest, Nap.

CAVRUC, VALERIU 2000:

Noi cercetări în așezarea Păuleni (1999-2000). Raport preliminar. Prezentare generală, *Angvstia* 5, Sepsiszentgyörgy, 93–102.

DAVID, WOLFGANG 2002:

Studien zur Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta. Gyulafehérvár, Altip, (*Bibliotheca Musei Apvlensis* 18).

–2013: Eine mit Spiralhakenranken verzierte altbronzezeitliche Nackenkamm aus siebenbürgischen Typs aus Südwestböhmen. Wo wurden die Schaftlochhäxte vom Typ Apa-Nehoiu hergestellt? In: Botond, Rezi – Rita, E. Németh – Sándor, Berecki (ed.): *Bronze Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 5-7 October 2012*. Marosvásárhely, Mega, 91–138.

DIETRICH, LAURA 2010:

Eliten der frühen und mittleren Bronzezeit im südöstlichen Karpatenbecken, In: *Prähistorische Zeitschrift*, Bd. 85, 191–206.

HARDING, ANTHONY 1984:

The Mycenaeans and Europe. London, Academic.

Puskás József • *Kincs és táj. A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai*

HARTMANN, AXEL 1968:

Über die spektralanalytische Untersuchung einiger bronzezeitlicher Goldfunde aus dem Donaauraum. In: *Mozsolics 1968*: 1–76.

1970: Prähistorische Goldfunde aus Europa. Spektralanalytische Untersuchungen und deren Auswertung. In: Bittel, Kurt – Junghans, Siegfried – Otto, Helmut – Sangmeister, Edward – Schröder, Manfred (Hrsg.): *Studien zu der Anfängen der Metallurgie*, Bd. 3, Berlin, Gebr. Mann.

KACSÓ, CAROL 2011:

Repertoriul Arheologic al județului Maramureș I-II. Nagybánya, Eurotip.

KÁLLAY FERENC 1841:

Kállay Ferencz rt. a' szöszéken. *Magyar Academiai Értesítő* I/2, Budapest, 72–75.

METZNER-NEBELSICK, CAROLA 2013:

Gedanken zur Frage des kulturellen Wandels in der Zeit um 1600 v. Chr. in Nordwest-Rumänien und Nordost-Ungarn. In: Meller, Harald – Bertemes, Françoise – Bork, Hans-Rudolf – Risch, Roberto (eds.), *1600 – Kultureller Umbruch im Schatten des Thera-Ausbruch? 4. Mitteldeutscher Archäologentag vom 14. bis 16. Oktober 2011 in Halle (Saale) / 1600 – Cultural change in the shadow of the Thera-Eruption? 4th Archaeological Conference of Central Germany October 14-16, 2011 in Halle (Saale), Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle*, 9. Halle, 327–353.

MOZSOLICS AMÁLIA 1949:

A cőfalvi (Tufalău) aranyelet. *Antiquitatis Hungarica* 3, Budapest, 14–29.

1967: *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

1968: Goldfunde des Depotfundhorizontes Hajdúsámson. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1965-1966*. 46–47, Frankfurt am Main, 1–76.

PUSKÁS, JÓZSEF 2015:

Contact Zone: Middle Bronze Age Cultural Connections in the Valley of the Black River (Covasna County, Romania). In: Rita, E. Németh, – Botond, Rezi, (eds.): *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 2-4 October 2014*. Marosvásárhely, Mega, 97–130.

2016: Descoperiri funerare din epoca mijlocie a bronzului în valea Râului Negru (jud. Covasna). In: *Materiale și Cercetări Arheologice S. N. 12*. Bukarest, Academia Română, 89–103.

2017: Middle Bronze Age settlement patterns and metal deposits in the valley of the Black River. In: Rita, E. Németh, – Botond, Rezi, (eds.): *Bronze Age Connectivity in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 13-15 October 2016*. Marosvásárhely, Mega (megjelenés alatt).

ȘTEFAN, DAN – ȘTEFAN, MARIA-MAGDALENA – CONSTANTIN, CĂTĂLIN 2010:

Studiul geomagnetic al fortificațiilor din epoca bronzului de la Păuleni Ciuc – Ciomortan “Dâmbul Cetății”, jud. Harghita, *Angustia*, 14, Sepsiszentgyörgy, 427–436.

TÉGLÁS GÁBOR 1887:

Az erdélyi medence őstörténelméhez. V. Oltvidék N.-Szeben környékéig. *Orvosi- és Természettudományi Értesítő*, XII/2 Kolozsvár.

TIMÁR G., FERENCZ CS., LICHTENBERGER J., KERN A., MOLNÁR G., SZÉKELY B., PÁSZTOR SZ. 2006:

MODIS-adatvétele az ELTE műholdvevő állomásán. *Geodézia és Kartográfia* 58(11). Budapest, 11–15.

Puskás József • Kincs és táj. A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai

AJÁNLOTT IRODALOM:

ANDERS ALEXANDRA – SZABÓ MIKLÓS – RACZKY PÁL 2009:

Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, L'Harmattan.

BOROFFKA, NIKOLAUS G. O. 1994:

Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bd. 19, Bonn.

DIETRICH, LAURA 2014:

Die mittlere und späte Bronzezeit und die ältere Eisenzeit in Südostsiebenbürgen aufgrund der Siedlung von Rotbav. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bd. 248, Bonn.

ECSÉDY ISTVÁN – KEMENCZEI TIBOR – KOVÁCS TIBOR 1995:

A bronzkor kincsei Magyarországon. Pécs.

MEIER-ARENDELT, WALTER (szerk.) 1992:

Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss. Budapest, Pytheas.

V. SZABÓ GÁBOR 2015:

Bronzkor: az őskori fémművesség virágkora. In: Vágó Ádám (szerk.): *A Kárpát-medence ősi kincsei a kőkortól a Honfoglalásig.* Budapest, Kossuth, 105–184.